YOSH AVLOD TARBIYASIDA MILLIY VA MA'NAVIY QADRIYATLARNING O'RNI

G'ulomjonova Gulasal Maskurjon qizi
https://doi.org/10.5281/zenodo.23204649

ANNOTATSIYA

Mazkur tezisda yosh avlodni har tomonlama barkamol inson etib tarbiyalashda milliy va ma'naviy qadriyatlarning o'rni va ahamiyati yoritilgan. Bugungi globallashuv sharoitida yoshlarning dunyoqarashi, ma'naviy-axloqiy qiyofasi va ijtimoiy faolligini shakllantirish masalasi muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Tarbiya jarayonida oila, ta'lim muassasasi, mahalla va jamiyatning o'zaro hamkorligi alohida ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, milliy urf-odatlar, an'analar, xalq pedagogikasi, tarixiy xotira va ma'naviy merosdan samarali foydalanish yoshlar tarbiyasining muhim omili sifatida tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: tarbiya, yosh avlod, ma'naviyat, milliy qadriyatlar, axloq, oila, ta'lim, pedagogika, vatanparvarlik, ma'rifat, barkamol avlod.

KIRISH

Insoniyat taraqqiyotining barcha davrlarida yosh avlod tarbiyasi eng muhim va dolzarb masalalardan biri bo'lib kelgan. Chunki jamiyatning kelajagi, uning taraqqiyoti va ma'naviy qiyofasi bevosita yoshlarning qanday tarbiya topishiga bog'liq. Yosh avlodga beriladigan ta'lim bilan bir qatorda uning axloqiy, ma'naviy, estetik, huquqiy, jismoniy va mehnat tarbiyasiga ham alohida e'tibor qaratish zarur.

Bugungi kunda ilm-fan va texnologiyalar jadal rivojlanayotgan, axborot oqimi tobora kuchayib borayotgan bir sharoitda yoshlar tarbiyasi yanada katta ahamiyat kasb etmoqda. Internet va ijtimoiy tarmoqlar orqali dunyoning turli hududlarida yaratilayotgan axborotlar yoshlar dunyoqarashiga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Bunday sharoitda yoshlarni turli yot g'oyalar va zararli axborotlardan himoya qilishning eng samarali yo'llaridan biri ularning mustahkam ma'naviy-axloqiy immunitetini shakllantirishdir.

Tarbiya inson shaxsini shakllantiruvchi murakkab va uzluksiz jarayondir. Bola dunyoga kelganidan boshlab avvalo oilada tarbiya oladi. Keyinchalik maktabgacha ta'lim tashkiloti, maktab, oliy ta'lim muassasasi, mahalla, tengdoshlar va jamiyatning boshqa institutlari uning shaxs sifatida shakllanishiga ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli tarbiya jarayonini faqatgina ta'lim muassasasining vazifasi deb qarash to'g'ri emas.

TARBIYA TUSHUNCHASINING MAZMUN-MOHIYATI

Tarbiya keng ma'noda insonning ma'naviy, axloqiy, jismoniy va ijtimoiy jihatdan shakllanishiga yo'naltirilgan uzluksiz jarayondir. Tarbiya orqali inson jamiyatda mavjud bo'lgan axloqiy me'yorlar, qadriyatlar, urf-odatlar va ijtimoiy munosabatlarni o'zlashtiradi.

Ta'lim va tarbiya bir-biri bilan chambarchas bog'liq. Ta'lim insonning bilim va ko'nikmalarini rivojlantirsa, tarbiya ushbu bilimlardan qanday maqsadda va qanday foydalanishni anglashga yordam beradi. Bilimli, ammo ma'naviy-axloqiy jihatdan yetarlicha shakllanmagan inson jamiyat taraqqiyotiga ijobiy hissa qo'sha olmasligi mumkin. Shu bois ta'lim jarayonida tarbiyaviy maqsadlarning ham mavjud bo'lishi muhimdir.

Tarbiya jarayonining asosiy maqsadi — jamiyatga foydali, mustaqil fikrlaydigan, bilimli, vatanparvar, halol, mas'uliyatli va ma'naviy yetuk shaxsni voyaga yetkazishdir.

Yoshlar tarbiyasida insonparvarlik, vatanparvarlik, halollik va adolat, kattalarga hurmat, kichiklarga g‘amxo‘rlik, mehnatsevarlik, bilimga intilish, mas’uliyat, bag‘rikenglik, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat kabi jihatlar alohida ahamiyatga ega.

OILA — TARBIYANING BIRINCHI VA ASOSIY MASKANI

Bola shaxsining shakllanishida oilaning o‘rni beqiyosdir. Bola dastlabki axloqiy tushunchalarni, muomala madaniyatini, kattalarga hurmatni, kichiklarga g‘amxo‘rlikni, mehnatga munosabatni aynan oilada o‘rganadi.

Ota-onaning farzandga munosabati uning ruhiy va ma’naviy rivojiga katta ta’sir ko‘rsatadi. Oiladagi sog‘lom muhit, o‘zaro hurmat va mehr-oqibat bolaning ijobiy fazilatlarini rivojlantiradi. Aksincha, oiladagi doimiy nizolar, e’tiborsizlik va nazoratsizlik bolaning ruhiy holatiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Farzand tarbiyasida ota-onaning shaxsiy namunasi juda muhim. Bolaga “halol bo‘l”, “kitob o‘qi”, “kattalarni hurmat qil” deb nasihat qilishning o‘zi yetarli emas. Ota-ona o‘z xatti-harakati bilan ushbu fazilatlarni namoyon qilishi kerak. Chunki bola ko‘pincha kattalarning gapidan ko‘ra ularning amaliy xatti-harakatlariga ko‘proq taqlid qiladi.

Oilada kitobxonlik muhitini shakllantirish ham yoshlar ma’naviyati uchun muhimdir. Birgalikda kitob o‘qish, o‘qilgan asarlar haqida suhbatlashish, tarixiy shaxslar va buyuk allomalar hayoti bilan tanishtirish bolaning dunyoqarashini kengaytiradi.

MILLIY QADRIYATLARNING TARBIYADAGI AHAMIYATI

Milliy qadriyatlar xalqning tarixiy tajribasi, urf-odatlari, an’analari, ma’naviy merosi va hayot tarzida mujassam bo‘lgan qadriyatlar majmuasidir. Har bir xalqning o‘ziga xos milliy qadriyatlari mavjud bo‘lib, ular avloddan avlodga o‘tib boradi.

O‘zbek xalqining milliy qadriyatlari orasida kattalarga hurmat, kichiklarga izzat, mehmondo‘stlik, mehr-oqibat, mahalla birdamligi, ota-onani e’zozlash, ilmga intilish va mehnatsevarlik kabi fazilatlar muhim o‘rin tutadi.

Yosh avlodni tarbiyalashda milliy qadriyatlardan foydalanish ularning o‘zligini anglashiga yordam beradi. O‘z tarixini, milliy madaniyatini va ajdodlarining boy merosini bilgan yosh o‘z kelajagiga mas’uliyat bilan qaraydi.

Milliy qadriyatlarni yoshlar ongiga singdirishda tarixiy shaxslar hayoti va faoliyatidan foydalanish samarali vosita hisoblanadi. Abu Ali ibn Sino, Muhammad al-Xorazmiy, Mirzo Ulug‘bek, Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur kabi buyuk ajdodlarimizning ilm-fan va ma’rifat yo‘lidagi xizmatlari yoshlar uchun ibrat maktabidir.

Shuningdek, xalq og‘zaki ijodi namunalaridan foydalanish ham tarbiyaviy jihatdan muhim. Ertaklar, maqollar, matallar, dostonlar va rivoyatlarda xalqning ko‘p asrlik hayotiy tajribasi aks etgan.

TA’LIM MUASSASALARIDA TARBIYA JARAYONI

Ta’lim muassasalari yosh avlod tarbiyasida oiladan keyingi eng muhim ijtimoiy institutlardan biridir. O‘quvchi yoki talaba ta’lim jarayonida nafaqat bilim oladi, balki jamiyatda o‘zini tutish, jamoa bilan ishlash, muloqot qilish, o‘z fikrini ifodalash va boshqalarning fikrini hurmat qilish kabi ko‘nikmalarni ham egallaydi.

Pedagogning shaxsiy namunasi tarbiya jarayonida muhim o‘rin tutadi. O‘qituvchining odobi, nutqi, bilim darajasi, o‘quvchilarga munosabati va kasbiga bo‘lgan mas’uliyati yoshlar uchun o‘ziga xos namuna vazifasini bajaradi.

Tarbiya mashg‘ulotlari faqatgina maxsus tadbirlar bilan cheklanib qolmasligi kerak. Har bir fan darsida tarbiyaviy imkoniyatlardan foydalanish mumkin. Masalan, tarix darslarida vatanparvarlik va tarixiy xotira, adabiyot darslarida insonparvarlik va axloq, tabiiy fanlarda tabiatga ehtiyotkorona munosabat, jismoniy tarbiya mashg‘ulotlarida iroda va intizom kabi fazilatlarni rivojlantirish mumkin.

YOSHLAR TARBIYASIDA ZAMONAVIY AXBOROT TEXNOLOGIYALARINING O‘RNI

Bugungi yoshlar hayotini axborot texnologiyalarisiz tasavvur qilish qiyin. Internet, ijtimoiy tarmoqlar va raqamli platformalar ta’lim olish, muloqot qilish va yangi bilimlarni egallash uchun keng imkoniyat yaratmoqda.

Biroq axborot makonida foydali ma’lumotlar bilan bir qatorda yoshlarning dunyoqarashi va ruhiyatiga salbiy ta’sir qilishi mumkin bo‘lgan materiallar ham mavjud. Shuning uchun yoshlarda media savodxonlikni shakllantirish muhim vazifalardan biridir.

Media savodxon yosh axborotni tanqidiy tahlil qila oladi, ishonchli va ishonchsiz manbalarni farqlaydi, yolg‘on ma’lumotlarga tezda ishonib qolmaydi. Shu bilan birga, internetdan foydalanish madaniyatini shakllantirish ham tarbiyaning zamonaviy yo‘nalishlaridan biridir.

Yoshlarni texnologiyalardan butunlay uzoqlashtirish emas, balki ulardan to‘g‘ri va samarali foydalanishga o‘rgatish lozim. Internetdan ta’lim, ilm-fan, kitobxonlik va ijodiy faoliyat uchun foydalanish yoshlarning rivojlanishiga katta imkoniyat yaratadi.

TARBIYADA OILA, TA’LIM VA MAHALLA HAMKORLIGI

Yosh avlod tarbiyasida ijobiy natijaga erishish uchun oila, ta’lim muassasasi va mahalla o‘rtasidagi hamkorlik mustahkam bo‘lishi kerak.

Ota-ona farzandining ta’lim olishi va xulq-atvorini nazorat qilishi, pedagoglar uning ta’lim-tarbiyasidagi holat haqida ota-onalar bilan muntazam muloqot qilishi, mahalla esa yoshlarning bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etishda ko‘maklashishi lozim.

Yoshlarning bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etish tarbiya jarayonining muhim yo‘nalishlaridan biridir. Turli sport to‘garaklari, kitobxonlik klublari, ijodiy mashg‘ulotlar, ilmiy loyihalar, munozaralar va tanlovlar yoshlarning qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi.

Ayniqsa, yoshlarni ijtimoiy foydali faoliyatga jalb qilish ularning mas’uliyat hissini oshiradi. Ko‘ngillilik, xayriya tadbirlari, ekologik aksiyalar va jamoat ishlarida ishtirok etish orqali yoshlarda jamiyatga foydali bo‘lish istagi shakllanadi.

VATANPARVARLIK TARBIYASI

Yosh avlod tarbiyasining eng muhim yo‘nalishlaridan biri vatanparvarlik tarbiyasidir. Vatanparvarlik insonning o‘z Vataniga bo‘lgan muhabbati, uning ravnaqi uchun mas’uliyatni his qilishi va jamiyat taraqqiyotiga o‘z hissasini qo‘shishga intilishida namoyon bo‘ladi.

Vatanparvarlikni faqat balandparvoz so‘zlar orqali emas, balki kundalik hayotdagi amaliy harakatlar orqali shakllantirish zarur. Yaxshi o‘qish, kasbni puxta egallash, halol mehnat qilish, atrof-muhitni asrash, qonunlarga rioya qilish va jamiyat manfaatlarini hurmat qilish ham Vatanga xizmat qilishning ko‘rinishlaridir.

Yoshlarni tarixiy obidalar, muzeylar va buyuk ajdodlarimiz faoliyati bilan tanishtirish ham vatanparvarlik tuyg‘usini kuchaytiradi. O‘z yurtining tarixini bilgan inson uning bugungi va kelajak taraqqiyotiga befarq bo‘lmaydi.

MA'NAVIY-AXLOQIY TARBIYA

Ma'naviy-axloqiy tarbiya yosh shaxsning ichki dunyosini boyitishga xizmat qiladi. Halollik, rostgo'ylik, adolat, vijdon, or-nomus, mas'uliyat, mehr-oqibat va bag'rikenglik kabi fazilatlar insonning jamiyatdagi munosabatlarini belgilaydi.

Bugungi kunda yoshlar orasida o'zaro hurmat va muloqot madaniyatini rivojlantirish ham muhim. Ijtimoiy tarmoqlarda muloqot qilganda ham odob-axloq qoidalariga rioya qilish, boshqalarning sha'ni va qadr-qimmatini hurmat qilish zarur.

Ma'naviy tarbiya insonning tashqi xulq-atvorinigina emas, balki uning ichki e'tiqodini ham shakllantirishi kerak. Haqiqiy tarbiyalangan inson nazorat mavjud bo'lmagan vaziyatda ham to'g'ri ish qilishni o'zining ichki burchi deb biladi.

TARBIYA JARAYONIDA KITOBXONLIKNING O'RNI

Kitob inson tafakkurini rivojlantiruvchi eng muhim vositalardan biridir. Kitob o'qigan yoshning so'z boyligi kengayadi, fikrlash qobiliyati rivojlanadi, hayotiy voqealarga nisbatan munosabati shakllanadi.

Badiiy adabiyot orqali inson turli obrazlar hayoti bilan tanishadi, ularning xatti-harakatlarini tahlil qiladi va yaxshilik hamda yomonlik o'rtasidagi farqni anglaydi. Shu sababli yoshlar orasida kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish tarbiyaviy jihatdan katta ahamiyatga ega.

Oilada va ta'lim muassasalarida kitobxonlik tadbirlarini tashkil etish, "Eng faol kitobxon", "Men sevgan asar" kabi tanlovlar o'tkazish yoshlarning kitobga bo'lgan qiziqishini oshirishi mumkin.

ZAMONAVIY TARBIYANING ASOSIY VAZIFALARI

Hozirgi davrda tarbiya jarayoni oldida bir qator muhim vazifalar turibdi. Eng avvalo, yoshlarni mustaqil fikrlashga o'rgatish zarur. Mustaqil fikrlaydigan yosh turli vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qila oladi.

Ikkinchidan, yoshlarda mas'uliyat hissini shakllantirish kerak. O'zining har bir harakati natijasi uchun javob bera olish yetuk shaxsning muhim belgilaridan biridir.

Uchinchidan, yoshlarni mehnatsevarlikka o'rgatish lozim. Mehnat insonni chiniqtiradi, unda sabr-toqat, intizom va maqsad sari intilish kabi sifatlarni shakllantiradi.

To'rtinchidan, yoshlarning huquqiy savodxonligini oshirish zarur. O'z huquq va majburiyatlarini bilgan yosh jamiyatda faol va mas'uliyatli fuqaro sifatida shakllanadi.

Beshinchidan, ekologik tarbiyani kuchaytirish lozim. Tabiatga ehtiyotkor munosabat, suv va energiyani tejash, atrof-muhitni toza saqlash kabi ko'nikmalarni bolalikdan shakllantirish muhim.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, yosh avlod tarbiyasi jamiyat kelajagini belgilaydigan muhim omillardan biridir. Barkamol avlodni tarbiyalash faqatgina ta'lim muassasasining emas, balki oila, mahalla va butun jamiyatning umumiy vazifasidir.

Tarbiya jarayonida milliy va umuminsoniy qadriyatlardan samarali foydalanish yoshlarning ma'naviy dunyosini boyitadi. O'z tarixini, milliy madaniyatini va ajdodlarining boy merosini bilgan yosh o'zligini anglaydi hamda kelajakka katta mas'uliyat bilan qaraydi.

Bugungi globallashuv sharoitida yoshlarni zamonaviy bilimlar bilan qurollantirish bilan bir qatorda ularda mustahkam ma'naviy-axloqiy qarashlarni shakllantirish zarur. Chunki bilim va ma'naviyat uyg'unligi jamiyat taraqqiyotining muhim shartidir.

Oila tarbiyasi, ta’lim-tarbiya jarayoni, milliy qadriyatlar, kitobxonlik, vatanparvarlik, mehnatsevarlik va media savodxonlikni uyg‘un holda rivojlantirish orqali ma’naviy yetuk, mustaqil fikrlaydigan va jamiyat uchun foydali yoshlarni voyaga yetkazish mumkin.

Demak, tarbiya — bir kunlik yoki qisqa muddatli jarayon emas, balki inson hayoti davomida shakllanib boradigan uzluksiz jarayondir. Yosh avlod tarbiyasiga bugun berilgan e’tibor ertangi jamiyatning ma’naviy qiyofasini belgilaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – Toshkent.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni.
3. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. – Toshkent.
4. Alisher Navoiy. Mahbub ul-qulub. – Toshkent.
5. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma’naviyat.
6. Pedagogika: oliy ta’lim muassasalari uchun darslik. – Toshkent.
7. Hasanboyev J. va boshqalar. Pedagogika. – Toshkent.
8. O‘zbekiston Respublikasi ta’lim va tarbiya sohasiga oid me’yoriy-huquqiy hujjatlar.
9. Yoshlar tarbiyasi va ma’naviy-ma’rifiy ishlar bo‘yicha ilmiy-uslubiy manbalar.
10. Ma’naviy-ma’rifiy tarbiya masalalariga oid ilmiy tadqiqotlar.